

SOD.
VII.

BR07:
4.

Narodna PROSVJETA

Mjesečnik za školsstvo, prosvjetu i književnost

ŠT. 1912.

Ulasnik i izdavaatelj: „Hrv. učiteljsko društvo ‚Narodna Prosvjeta‘ za Istru u Pazinu“.

Uredništvo nalazi se u Roču (Istra), kamo je slati sve rukopise, a pretplata neka se šalje lu. Medvediću, rav. učitelju u Zarečje (Pazin). Godišnja cijena 5 K.

Juraj Dobrila.

Prigodom stogodišnjice rođenja.

Prof. FR. NOVLJAN.

Kdo vskutku velký světem jde, ten vrývá,
kam slápně, svoji gigantickou stopu,
ať sni tam, tvoří nebo odpočívá.

J. Vrchlický.

Kolibica, u kojoj se je 16. travnja 1812. rodio, danas je štalica. Malo imanje nije moglo prehraniti brojne porodice, tri mu brata i četiri sestre, pa se je otac bavio još tkalačkim zanatom. Nevolju povećavahu nerodice, suša, tuča i razne bolesti, a i onako dosta gorki život tim dobrim ljudima još više ogorčavahu. A gdje je u ono doba u Istri našem seljaku bilo bolje? U toj prituži narodu našem podavaše utjehe jedino vjera.

Godinu dana iza Jurjeva rođenja skupio se istarski kmet listom na »crnu vojsku«, da svoju otadžbinu oslobodi od franceskoga gospodstva. Misao se ta rodila na seljačkom ognjištu, ondje je i dozrela. Lazarića pozvaše ne toliko, da im bude vođom, koliko da cijelom pokretu poda zakoniti biljeg. Sjajna pobjeda kod Fojbe probudila je u narodu spoznaju, da misao može postati činom, da je istinita ona stara riječ: »Slogom rastu male stvari.« Ova misao narodne snage, ovaj čin narodne



BISKUP DR. JURAJ DOBRILA.

ČK 44
1952

ČII-37



energije i junaštva dugo bijaše predmetom razgovora na domaćem ognjištu, u hladu pod ladonjom, na paši i na polju, na putu i kod rada. Ti su razgovori ostavili neizbrisiv biljeg u duši budućega vođe naroda.

Mati je u svojoj osjetljivoj duši zamjetila, da jedan tračak bolje budućnosti proviruje iz škole, koju je u Tinjanu držao kapelan Radetić. Nije to bilo možda iz toga, što je vidjela, kako školovani ljudi žive kao gospoda u obilju, nego odatle, što je znala, da su u knjigama napisane sve istine svete vjere i sve one lijepe molitvice, s kojima se u duhu dolazi k Ocu nebeskomu, izvoru svega dobra, i svim nebežanima, moćnim zagovornicima bijednoga i grijesnoga ljudstva. Tako je ona svoga sinčića iz Ježenja preko drage slala u tinjansku školu, a često ga je i sama morala dobar komad puta ispratiti, jer su ga praznovjerni ljudi strašili kojekakvim sablastima. Sokolila ga, a kadgod borme i karala, kad od straha nije htio u školu da ide. I po komad crna hljeba turila bi mu u džep, neka u »gradu« čeka na popodnevnu obuku, da što više nauči. Tada je budućí narodni dobrotvor počeo primati dobročinstva plemenitih ljudi.

Kako su župnik i kapelan opazili darovitost toga dječka, nađoše mu hranu i stan kod franjevacu u Pazinu, da ovdje svrši osnovnu školu, a ovi ga poslaše u Karlovac u gimnaziju. Preko Učke putuje s ocem do Rijeke, a odanle kreće sam Lujzinskom cestom u Karlovac. Ako promislimo, kako je i dandanašnji teško djecu slati u svijet, divit ćemo se roditeljima, a još više mališu, koji se usuđuje 135 kilometara od Rijeke do Karlovca potpuno sam pješke da prevale. Zaista velika morala je biti ljubav za znanjem, koja mu je podala toliko snage. I tu je našao dobročinitelja: vozar neki uzeo ga k sebi na kola. Od sada prate ga dobročinstva sve do svršetka školovanja.

Na njegovom putu u život i svijet prati ga Providnost božja. Tako su franjevci bili odlučili, da neki Rovis pođe na dalje nauke, ali on se nesrećom na kupanju utopi i time dade mjesta Dobrili. Kad je iza svršenoga II. gimn. razreda u Karlovcu harala kuga, morao se vratiti kući, pa se sigurno nikada ne bi bio na nauke povratio, da su ga stražari na Rijeci pustili preko granice. Sedmi i osmi gimnazijalni razred morao je u Gorici da nastavi. Sav je izmučen došao pješke u Trst i prvi put bio u tako velikom gradu. Tu se slučajno pred crkvom sastane sa svojim prvim učiteljem Ivanom Radetićem, koji ga je vrlo gostoljubivo primio i kod sebe njegovao, dok mu žuljevi na nogama ne zacijeliše. On mu je također preko vjeroučitelja isposlovao, da ga je ravnatelj goriške gimnazije u svoj zavod primio, što inače nikako ne bi bio učinio. Kako je Providnost Dobrila dalje pratila u njegovom životu, ne ću nabrajati, jer je to lijepo izveo Cvjetko Rubetić u »Vjekopisu dra Jurja Dobrile,« koji je izdalo »Društvo sv. Jeronima« u Zagrebu god. 1882. Nema sumnje, da je i ovo doprinijelo, te je Dobrila za cijeloga svoga života imao

toliko pouzdanje u Boga, što je krasno izrazio naslovom svoga molitvenika »Oče budi volja Tvoja.«

Evo to su počela u duši Dobrilovoj, iz kojih se je razvio njegov karakter. Shvatimo li ih potpunoma, razumjet ćemo njega i njegov rad.

* * *

Dobрила bijaše još u sjemeništu, kad je hrvatskomu narodu zaorila Gajeva davorija: »Još Hrvatska nij' propala,« pa razbuktila u srcima mladeži onaj sveti plam rodoljublja. Baš u sjemeništima je glas te pjesme najjače odzvanjao, a bogoslovci bijahu najoduševljeniji nosioci one žarke baklje preporoda. Tu se je probudilo ono veliko, što je donio iz roditeljske kućice u Ježenju, a u Beču u Augustineumu, gdje je bez sumnje došao u doticaj s mladim rodoljubima raznih slavenskih naroda i jasno upoznao onaj neodoljivi val slavenskoga preporoda, koji je imao svoj izvor u českom narodu, dobilo je to jasan oblik. On je već onda bio na čistu, što našem narodu treba: kruha tjelesnoga i duševnoga, da ne pogine od gladi, nego da se s vremenom svestrano razvije.

Stoga vidimo, kako god. 1852. i 1853. sakuplja milostinju, da nahrani svoj narod, a skupio je preko sto tisuća kruna, pa time mnogoga našega čovjeka očuvao od ljute gladi, a možda i strašne smrti. Već god. 1854. izdaje svoj molitvenik »Oče budi volja Tvoja« i tako pruža svome narodu hrane duševne. U ta dva smjera kreće se njegov rodoljubni rad.

Znao je on dobro, da će narodu svomu pomoći, bude li imao sredstava. Stoga sam uređuje biskupska dobra, pa mu racijonalnim obrađivanjem prihod povisi u velike. To je imalo i drugu svoju dobru stranu: pokazalo je seljacima primjerom, što može dati zemlja, kad je razumno obrađujemo. Naročito se je svojski zauzeo, da narod sije djeteline, pa je i sam davao sjemena i osobno ljude nagovarao. Voćarstvo mu je također bilo na srcu, pa je na biskupskim dobrima mnogo voćaka dao zasaditi, a u vrtu ih je sam čistio i kljaštario. Bio je uvjeren, da nije dosta dobra samo prirađivati, nego da ih valja i štediti. »Šparaj na putu, da kasnije nađeš u kutu,« znao je govoriti.

Daleko dragocjenija su duševna dobra, stoga se veliki biskup mnogo brine za prosvjetu. Kako naš narod imade svoju tisućljetnu slavensku i kršćansku kulturu, nastojao je Dobрила, da je u narodu sačuva i od preraznoga korova očisti, a novim radom razvije i uveća. Tako piše u svom pastirskom listu od 4. veljače 1872.: »Ali, ljubezna moja braćo! čim vam ja stavljam pred oči znake zloga duha sadašnjega vremena, da se vas neujme, i da vas neokuži, neosudjujem niti zamećem sve i svašta, čega je, i što sad biva po svijetu, na kojem je bilo svagda i zla i dobra. Nije sve, što je novo, za to dobro, jer je novo; ali i što je staro i odnekada, nesmiemo ga samo za to

ni zavrći ni tvrdoglavo se ga držati, zato što je ono staro. Kušajte sve, a držite se onoga, što je dobro. To pravilo je dao viernim sveti Pavao apostol. ^{*)}

Metode Dobrilova rada za prosvjetu jesu: 1. usavršavanje sama sebe, 2. osobni saobraćaj s narodom od čovjeka k čovjeku, 3. propovijedi, 4. škola, 5. knjige, 6. list »Naša Sloga«. To ćemo sada malko pobliže razmotriti.

Kako je za svojih mladih dana marljivo učio, pokazuje nam to, što je s izvrsnim uspjehom sve škole svršio, a napokon dobio u Beču i čast doktora teologije. Sveto je pismo vrlo rado čitao i temeljito ga proučavao, pa kažu, da je cijelo znao napamet. Isto je tako proučavao »Stope Kristove« od Tome Kempenjanina. Znao je, da našem narodu treba racionalnijega gospodarenja, stoga mnogo proučava spise o gospodarstvu, a i sam kuša, da se uvjeri o valjanosti naputaka. Na svojim je vizitama proučavao narod i prilike, u kojima živi. Svoja opažanja bilježi pod naslovima: o crkvi, o župniku, o puku, o svjetovnom poglavarstvu, o školi²⁾ U tim bilješkama ide u najtanje tančine, pa je tako izvrsno upoznao porečko-puljsku biskupiju, a kasnije i tršćansko-koparsku. Svoj narod upoznao je u dušu: znao je za sve njegove radosti i žalosti, za sve mane i krijeposti, za njegovo tjelesno i duševno bogatstvo i siromaštvo.

Zadubio se je taj veliki muž i u sebe sama, pa i o tim opažanjima piše bilješke. Evo, što piše sam o sebi: »Ja spoznavam, da mi ne dostaje mnogo čega u ponašanju s ljudima. Odgoja niesam imao za svoje mladosti, a za dobi muževne bila je već navada prejaka. — Ni mučati ne umijem ili ne mogu, kad treba. Druge podnositi mi se ne će, a gnjevim se, što mene ne podnosi svaki. Za čudo što me drugi toliko trpe. Znamen je to, da su bolji od mene. Veliko je zlo, što se izlivam van sebe kao u vjetar, ne pazeć na ono, što se radja u srcu i pameti... Ja lahko vjerujem prvomu utisku i odkrijem, što mi je na srcu na škodu dobroj svrsi, za koju idem... A malo je komu za obću korist; skoro svi gledju samo na sebe i svakojaku svojtu... Šljepari su: jedno misle, drugo govore i traže. — Os justī medītabitur sapiēntiam et lingua ejus loquetur judicium (Usta pravednikova razmatrat će mudrost i jezik njegov govorit će razborito): zašto mi je toli teško ispunjavati ove zlatne rieči? Zašto sam toliki lajavac? Jer sam neuman... Istom pošto sagriešim ovako ili onako (ili da odviše govorim ili da sam čemeran i ujedljiv), jadim se u sebi i pojidadam od srama i zle volje, što ne znam ništa potrpati ni razumno se ponašati... Dosadan sam i sam sebi, a kako ne bih bio drugim!... Što pomaže znanje svetih dužnosti i kreposti, ako si čovjek ne pribavi sposobnosti, da ih vrši... Povoljan nisam skoro nikomu; jer sam takove naravi, da se ne znam prečinjati i pretvarati ili kao što sviet govori:

*) Prilog »Naše Sloge« god. III. broj 5. od 1. ožujka 1872., str. 4.

2) Rubetić, Vjekopis, str. 30.—35.

nisam političan. Ma da imam zato uma, ali mi je to mrzko, te se ne mogu ni onda svladati, kad bi to koristilo dobru, koje bih inače rad postigao . . . U obuzdavanju jezika sam vrlo malo napredan i besjeda pretiče um i misal; mučati mi je još uvijek muka.«¹⁾ Dobro je znao, da svaki čovjek imade pogriješaka, jer je to ljudski, ali tko teži za višim, dužan je svoje mane upoznati, pa ih onda čvrstom voljom uklanjati i popravljati, te tako sam sebe sve više i više približavati k savršenstvu. Tako je on i radio, a da mu to bude lakše, često se je ispovijedao. Tim je načinom za svoga života postigao među smrtnicima rijetko savršenstvo.

S narodom se je rado družio i radi toga, da sam nešto nauči, i da od svoje mudrosti nešto bližnjemu svomu pruži. Da se vidi, kako je on to radio, navest ću ovaj primjer, što mi ga pripovijedao djed. On je nekom zgodom s biskupom išao od Paza do Boljuna. Dobrila je odmah s njim raspreo razgovor. Ispitivao ga, koliko imade djece, kakvo imanje, da li ima duga, kakvi su ljudi, čim se bave, znade li tko čitati i pisati itd. Kad su putem išli kroz šikaru zaustavi se biskup i primi s dva prsta moga djeda za rukav kamižole (kaputa), pa mu reče: »Čujte, Frane, ova roba je slaba za kmeta, koji mora prolaziti kroz trnje. Kad sam ja bio dijete, onda su ljudi sijali lan i konoplje, žene su od toga učinile kudjelju i prele. Svi su nosili prteno odijelo, koje bijaše lijepo i trajno, nije ga rastrgao svaki trn i glog kao ovu šarinu, što dandanašnji narod u dućanu kupuje.« Ovaj toli zorno prikazan nauk djelovao je vanredno. Moj je djed do smrti najvolio nositi sukнено domaće odijelo, a ni za što nije htio nositi drugoga klobuka nego »kvarnarić.« Tom ga je zgodom također oduševio za školu i naobrazbu. On se je više puta s biskupom sastao, a ti su sastanci urodili, da je sa zanosom stao raditi za narodnu stvar; uz biskupovu pripomoć školovao je sina, a kasnije još i dva unuka sam od svojih prištednja, dapače je osnovao i malu štipendiju.

U takvim je razgovorima biskup osobito rado ljudima tumačio, da je jezik, kojim govorimo, hrvatski, a mi da smo ogranak velikoga i slavnoga hrvatskoga naroda, — da smo Hrvati. Time je širio narodnu svijest i dizao ponos narodni. Tako je znao raspresti govor i o štednji i racionalnom obrađivanju zemlje. I na školovane ljude nastojao je isto tako djelovati osobnim nagovaranjem, a naročito u pogledu narodnosti, jer u ono doba ne bijaše niti ona malobrojna naša inteligencija dovoljno svjesna.

Kako je narod u dušu poznavao, a svojoj vjeri i svome svetom zvanju bio odan sa svim srcem svojim, propovijedao je na svojim vizitacijama iz dubokoga uvjerenja, a govorio je od srca k srcu. Jezik mu bijaše lijep, neukome narodu posve razumljiv, pa je svaka njegova propovijed ostavila u onom kraju dubokih tragova. Imā staraca, koji se i danas sjećaju riječi velikoga biskupa.

¹⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 82.

U ono doba naš narod u Istri nije imao svojih škola, a koliko ih bijaše, bijahu njemačke i talijanske. Dobrila je nagovarao svoje svećenstvo, da drži školu, a pojedine je seljake nagovorio, da svoje dijete pošalju u Kastav. Preko Pazina i Učke putovala je godimice čitava četa seljaka s djecom iz zapadne i južne Istre; neki su išli s vozom, koji je vukao par magarčića. Bistrije dijete dao bi biskup u gimnaziju na Rijeku, da se tamo naobražava u svom materinjem jeziku. On je o svakom takvom đaku vodio računa; znao je kako napreduje u naucima i kako se vlada. Želja njegova bijaše, da ti mladići pođu u svećeničko zvanje, jer je pomanjkanje vrijednih svećenika narodnih onda bila najveća nevolja, ali u taj stalež nije silio nikoga. Veselilo ga samo, da uvijek ostanu vrijedni i poštteni narodni ljudi. Kako sam nije mogao toliko toga smoći, pomogao je osnovati »Bratovščinu hrvatskih ljudi u Istri,« a u istu je svrhu osnovao »Svetu Obitelj.« Kako je on na to mislio, dokazuju ove njegove riječi: »Da bi me Bog uzeo sad iznenada s ovoga svijeta, reklo bi se, da sam bio pohlepan i tvrdica, ili kako se govori u Istri »žmukljar.« Nu što god sam nabrao imanja, sve je namijenjeno istarskim kmetom, ne bih li kako pomogao im odhraniti kojega dobroga svećenika i urednika (činovnika), bez kojih će siromasi propasti još i u veću nevolju. Kad se na malo dieli običnim siromahom, ne ostane napokon ni slieda muki i trudima, kojima treba teći i štediti novac za trajna dobra.«¹⁾

Mnogo je radio i oko toga, da se u Pazinu osnuje državna gimnazija, a osnovao je konvik, koji je kasnije radi nekih drugih dobrotvora otvoren u Trstu. Ostavio je i mnoge stipendije. U to je ime nešto sabrao, a sam je od svoga dao 162.000 K. Neke od tih stipendija određene su za one mladiće, koji kane sebi izabrati svećeničko zvanje, ali mnogo ih ima i za one, koji idu na sveučilište. Danas imademo lijepi broj inteligentnih ljudi, koji ne bi nikada bili škola svršili, da nijesu imali Dobrilinu stipendiju.

Da svome narodu poda trajne duševne hrane, pisao je i sam. Plodovi njegova književnoga rada jesu: molitvenik »Oče budi volja Tvoja« za odrasle, »Mladi Bogoljub« za mladež, poslanice, prijevod »Psalama Davidovih«, nepotpuni prijevod Knjige Tobijine i nedogotovljena »Povjest o posljednjem općem crkvenom saboru vatikanskom,« napokon je iz raznih knjiga sakupio »Različno cvijeće.« Jezik mu je vrlo lijep, te ga je i Fran Kurelac pohvalio. Molitvenik »Oče budi volja Tvoja« doživio je već devet izdanja. Narodu je ta knjiga vrlo omiljela, jer su u njoj prekrasne molitve za svaku zgodu čovječjega života, a dodane su mnoge vrlo lijepe upute. Dapače i same su molitve pune lijepe nauke. Kao primjer neka posluži ova nježna »Molitva djece za svoje roditelje,« koja je puna nevine odanosti djetinje:

»O Bože, ti si mi dao dobre i drage roditelje, ter hoćeš, da ih po-

¹⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 73.

štujem i ljubim, slušam i pomagam. Ti sam udahni mi u srdce pravo poštovanje, goruću ljubav i radostan posluš prama njim, da im tim naplatim sve muke i skrbi, koje svaki dan za me podnašaju. Blagoslovi i nadari ih za sva dobra, koja mi ljubezno čine. Daj da dugo i srećno živu na zemlji, i u svakom dobru obiluju, a napokon da unidju u diku nebesku. Amen«¹⁾.

Na razne je načine nastojao, da u Istri proširi knjige društva sv. Mohora i sv. Jeronima. Ovome posljednjemu društvu mnogo je darova dao, ali nije htio, da mu se zna za ime. Razvoju toga društva mnogo je doprinesao i sa svojim raznim uputama odboru, a to ponajviše stoga, jer je narod poznavao kao malo tko.

Budući da je kod Slovenaca vidio, što može u narodu učiniti dobra novina, zamislio je i osnovao »Našu Slogu.« O tome piše iz Rima svome prijatelju Antunu Karabaiću 11. siječnja 1870.:

»Naša braća pogiba; tišću je od dvje strane uprav kao klišci: gore nego sada nije nam još nikad bilo. Čini mi se, da bi morali barem pokušati, nebili se narod naš po Istriji dao malko probuditi. Najshodnije sredstvo, kako ja sudim, bio bi ma'i listak po priliki, što je veličina, kao pokojna »Domo-vina« ili »Zarja«; za naše namjere bi dosta bilo izdavati ga dva puta na mjesec. Sadržaj bi mogao biti: gospodarstvene pouke — kadšto male stvari vjerozakonske — spisi o poglavitih zakonih po primjeru »Novic,« izabrane narodne priče, pjesme itd. — svjeti o domaćih istarskih potrebah — kratke političke viesti itd.«²⁾

On je bio redoviti dopisnik, a pisao članke opće poučne, gospodarske i upute o izborima. Prve je godine sam s »poznatim našincem« plaćao 400 istisaka, pa i kasnije pomagao list izdašno, a najboljim bijaše mu širiteljem i među svećenstvom i među pukom. Listamo li prva godišta »Naše Sloge,« moramo se diviti, kako su oni ljudi znali popularno pisati; vidi se, da su iz naroda nikli, a rade iz ljubavi i uvjerenja. Dobrila piše najljepše među njima, pa im je uzorom. Možemo biti ponosni, da do nedavna nije u svemu hrvatskome narodu bilo lista, koji bi narodu tako lijepo i razumljivo znao progovoriti kao taj naš istarski listić. Taj je list kroz decenije sačuvao onaj lijepi način pisanja i tako pomogao izvesti preporod našega naroda u Istri.

Vječna škoda, što Dobrila nije svojih članaka potpisivao, ali po sjećanju starijih ljudi, koji su s njim živjeli, i po stilu, dalo bi se odrediti, koji su njegovi članci. Mnogo bismo se odužili vrlom preporoditelju i narodu, kad bismo sve te članke u posebnoj knjizi izdali: ima u njima mnogo nauka trajne vrijednosti.

Program Dobrile i »Naše Sloge« izrečen je krasno u članku »Svjetlo,

¹⁾ »Oče budi volja Tvoja,« III. izdanje, u Beču 1869., str. 259.

²⁾ Naša Sloga, god. XXVI. br. 27., 27. lipnja 1895. Podlistak.

svjetlo, dajte svjetlo« u broju 8. god. I. »Naše Sloge« od 16. rujna 1870., koji doslovce glasi :

»Vas izobraženi sviet drži, da je naša Istra sa Kvarnerskimi Otoci jedna od posljednjih pokrajinah ciele austrijske carevine. A to, žalibože, i jest tako.

Ja znam, da će na ove moje rieči mnogi graknuti, pa reći, da krivo sudim svoju domovinu. Ali, ako nije tako, onda gdje je naš napredak u gospodarstvu, gdje u obrtu ili industriji, gdje u trgovini? Jer čega ne bi mogli imati, a neimamo, nego se moramo u potrebi drugamo uticati; pa je li to gospodarstvo? S druge strane, čega sve neimamo, a neznamo prigotoviti, nego nam to tudje ruke gotove i za skupe novce preprodaju; pa je li to obrt? A čega nam opet nepretieče, a ludo propada, jer neimaš u svoje vrieme ni komu prodati, ni od koga kupiti; pa je li to trgovina? Poljodjelstvo, govedarstvo, vinarstvo, šumarstvo, pčelarstvo, ribarstvo itd. itd. stoje još kod nas većim dielom na onom istom stupnju, na kojem su stajale prije sto i sto godinah. A gdje su nam tvornice ili fabrike? gdje željeznice, ceste i putevi? gdje gospodarska društva i gospodarske škole? gdje svakojaki društveni zavodi? Ah, od svega toga neima kod nas ni spomena! Nego, kako smo u Istri na dva naroda podieljeni, tako na jednoj strani vlada ohola nadutost, a na drugoj ludo nehajstvo, a na jednoj i drugoj pak glupost i siromaštvo. Tim, je li čudo, što smo i u politici nezreli, ter dočim se na jednoj strani goje svakojake našim interesom protivne želje, da se na drugoj još pravo nezna, koga je tko roda i plemena? Eto, braćo, prave slike naše izobraženosti i našega napretka!

Ali kako se bolesti lieče, pitajuć im za uzrok, tako pitam i ja, koji je pravi uzrok ovoj našoj nevolji?

Ako ikada, sad mi je da budem iskren i odvažan, pa da gromko viknem, da se čuje na sve četiri strane naše istarske domovine, po selih i gradovih: Svemu našem zlu, svoj našoj nevolji, pravi i jedini uzrok jesu guste neznanstva tmine, u kojih kao slipepi trtamo i tumaramo! Rad neznanstva smo ubogi, bosi, goli i rastepeni; rad neznanstva su nam kuće kakve takve, u kojih neima već puti ni postelje da počineš, ni stolca da sjedeš, ni okna da pogledaš; rad neznanstva se mnogo mučimo, a hrdjavo hranimo; rad neznanstva nevalja nam stoka ili blago; rad neznanstva smo potrošljivi i nešparni; rad neznanstva nas svakojake bolesti kolju i u prerani grob bacaju; rad neznanstva smo malosrčni i malodušni; rad neznanstva smo robske ćudi, podli i strašljivi; rad neznanstva se najposlje u politici jedni prenapinjemo, a drugi i nemarimo, tko i kako da nam zapovieda!

Svjetlo dakle, svjetlo, triput svjetlo, da se proderu i rasprše guste našega neznanstva tmine, pa da već jednom i mi budemo ljudi među ljudim!

Božje će svjetlo razdjelati i plodonosna učiniti naša polja i naše njive; božje će svjetlo uzgojiti i postostručiti naša stada, naše črede i ostalu našu živinu; božje će svjetlo umnožiti, poboljšati i oplemeniti naše vino i naše ulje; božje će svjetlo očuvati od zatora naše gore i naše šume; božje će svjetlo zakotiti po naših dolinah guste i zelene dubrave; božje će svjetlo oploviti našimi brodovi sve svjeta luke i nebrojeno nam na njih blago u domovinu donositi; božje će svjetlo najposlje i nam oči otvoriti, kao svaki drugi narod, da i mi što je naše ljubimo, štujemo i branimo.

Svjetlo dakle, svjetlo, pak će Istra postati ono, što još do sada nije nikad bila: pitomo najme gnjezdo svakog izobilja i sveobćeg blagostanja!

Ali odkud da nam sine to božje svjetlo?

Iz svieta učiteljice mudrice knjige! Jer pitajte sve redom narode, gdje oni naziraju zametak i prvi početak svoje sreće, svojega blagostanja i svoje veličine; pitajte mudre Niemce; pitajte okretne Francuze, pitajte moguće Engleze, pitajte umjetne Talijane — pa će vam svi jednim glasom odgovoriti, da su knjizi i to jedino narodnoj svojoj knjizi dužni, što danas jesu i mogu. Dokle im se nije bila narodna knjiga pod krovom udomačila, i oni su bili narod bez napredka i blagostanja, nevoljni i siromasi, kao i mi sada što jesmo. Pa što je spasilo njih, hoće, ako Bog da, spasiti i nas! Rode, daj se dakle na djelo, daj se na knjigu!«¹⁾

Ovaj je članak napisan pred malne četrdeset i dvije godine, a još danas je svjež i aktuelan, još danas mogla bi ga naša inteligencija sebi postaviti za program u narodnom radu. Diviti se moramo njegovoj realnosti u ono doba narodnoga romanticizma. Vidi se, da ga je napisao muž širokoga pogleda, izvršni poznavalac našega naroda. Te će misli doći u još jasnije svjetlo, ako dodamo ovo:

Župniku Antunu Mogoroviću u Bermu piše biskup iz Poreča 2. siječnja 1860. ovako: »Dà, dragi moj Fra — Antone! velika je sramota i nesreća za našu kèrv, da nas u Istri nitko neće poznati, kako da nas ni nebi bilo; nitko od našega jezika nemisli, da imamo velika i sveta prava, koja od samoga Boga po naravi nas dopadoše, da nam presvetli Cesar ta dragocena prava ponudja, i da je skrajna ura iz nehajstva i suza se probuditi, ako želimo biti ljudi a ne schiavi . . .

Jeli još kadí tako biva, kud sunce sije? Ja zaisto za takove proklete krajeve neznam izvan Istre . . . Oj dragi Pope Antone! Vi ste muž bistre glave, kakovih je malo u Istri; Vi imate plemenito, blagoćudno sèrce; razmišljajte i danom i noćju tu poglavitu stvar; pogovarajte se o njoj s ljudi, koji imaju malo mozga u glavi i poštenja u sèrcu, ter pripravlajte tako malo po malo ljude na izbiranje za Beč ali kamo bude . . . Polagahno i razborito

¹⁾ Naša Sloga, god. I., br. 8. od 16. septembra 1870.

valja tu stvar prijeti u ruke . . . ali dobrom prigodom bèrenite besedu, dvi; za naše ljude (ako nisu živina) je to voda na naš malin; . . . jer bih radji ovce pasti s Mojsesom po kèršljivih Sinajskih planinah nego na Faraunskom dvoru u raskošju plivati — gledajući ugnjetenje i zatiranja mojih suplemenikov.

Oprostite mi, mili moj prijatelju, ako sam Vam s mojim tugovanjem dosadio; koga sèrce boli, onoga oči plaču; a nije me ni toga sram, tèr je slavni Odkupitelj plakao nad Jerusolimom, a nenahodim u Vangjelju, da je suze ronio nad poganskimi gradi.«¹⁾

I drugdje je on tugovao nad bijednim stanjem našega naroda: »Jao! Jao! ovo ljudstvo nesposobno je za izbore; jer je glupo. Za nj njesu izbori ni samouprava, nego bič ili batina.« »Jao si ga našim ljudem u Istri potlačenim od dva dušmana. — Naši ljudi težaju zemlju a trgovinu ostavljaju Talijanom. Koji se od naših dadu na trgovinu, odreku se svoje narodnosti i pobožnosti. — Mislim, da se naši ne će moći odbraniti od talijanstva, uz koje stoji i vlada po svojih činovnicih, nevještih našem jeziku i uploške mrzeći na Slavene.«²⁾

Iz ovakve tmine, ropstva i nevolje izvest će nam narod jedino: narodna prosvjeta!

Iz prosvjete niče politika, ali Dobrila bijaše neumoljivim okolnostima prisiljen sudjelovati u političkom radu još prije, nego je mogao temeljito pristupiti nastojanju za ostvarenje svoje životne zadaće: širiti prosvjetu. Na to ga primorase događaji u monarkiji. Zastupao je naš narod na zemaljskom saboru u Poreču i na bečkom državnom vijeću. Taj dio njegova rada zaslužio bi posebnu studiju, a ovdje neka budu navedene njegove riječi u porečkom saboru god. 1863., kojima je podupr'o predlog zastupnika Jurinca: »Talijanski narod istarski ima svoje talijanske svećenike, ima talijanske činovnike, ili barem koji znaju talijanski, ima svoje talijanske škole, a da li se je već popeo na onaj stupanj naobrazbe, na kojem nalazimo druge narode carstva, ako ga š njimi usporedimo? A kako će se narod slavenski da probudi iz dugoga sna, kako da se napried pomakne u uljudbi i naobrazbi, ako mu se ne da ni govoriti njegovim jezikom? To mu pravo uzkratiti jest koliko ga na vječno tamnovanje i surovost odsuditi. Trinaesto teče stoljeće, što u ovih stranah živalj slavenski sjedi do romanskoga, pa se još nije potalijančio, ni mnogo u naobrazbi napredovao, i to ni radi čega nego što treba sa svakim narodom prema ćudi mu postupati, ako se hoće izobraziti. Stoga ja ni najmanje ne dvojim, da će slavna skupština prema duhu pravde i opreznosti pristati uz ispravak zastupnika g. Jurinca, a gdje se to i ne dogodi, ja još nisam zdvojio o konačnoj pobjedi pravde. Slaveni, koji čine dvije trećine istarskih stanovnika,

¹⁾ Tri pisma biskupa Dobrile. Ćirilo-Methodski Koledar za god. 1907. Str. 14.

²⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 54.

da kako još spavaju; ali gospodo, tko spava, nije još umro, tko spava, taj će se probuditi, a najuspješnije sredstvo, da se probudi, jest gnječenje i tlačenje njegovih prirodnih prava.*¹⁾

To je evo Dobrilin politički program.

* * *

Da uhvatimo potpunu sliku toga našega velikoga muža, pogledati nam je još, kako je on vršio svoju dužnost i kakav bijaše u svom intimnom životu.

Godine 1837. zaredio ga biskup Matej Ravnikar za misnika. Kasnije bijaše Dobrila kapelan, propovjednik, kateheta i ravnatelj ženske škole, a onda profesor i ravnatelj sjemeništa, dok god. 1854. postade kanonikom i župnikom stolne crkve sv. Justa u Trstu. God. 1858. imenovaše ga biskupom porečko-puljske biskupije, a god. 1875. tršćansko-koparske.

Kao propovjednik i profesor pokazao je veliki uzgojni dar, a službu je svoju savjesno vršio na zadovoljstvo svojih poglavara. Kao župnik se je mnogo brinuo za uređenje crkve sv. Justa, te je za nju nabavio mnogo veoma vrijednih stvari. Građani su mu zasluge priznavali, pa je u gradu bio vrlo obljubljen.

Kao biskup bijaše dobar pastir stada svoga u svakom pogledu. S pravom kršćanskom ljubavi brinuo se i za Slavene i Nijemce i Talijane, vjernike svojih biskupija, pa mu nitko nije mogao predbaciti, da je pristran. Sa svećenstvom je općio kao stariji brat sa svojom mladom braćom, ali u potrebi znao je brata svoga oštro ukoriti. Kad nije imao svećenika, sam je išao narodu obavljati službu božju, propovijedao mu, ispovijedao ga i pričešćivao. Dapače išao bi i u dosta udaljena sela vršiti župničku službu, da ljudi ne ostanu bez okrepe duševne.

Svojoj vjeri bijaše i dušom i tijelom odan, pa je uvijek nastojao živjeti prema zapovjedima svete rimo-katoličke vjere. Živio je čedno, umjereno i štedljivo, a sjaja i rasipnosti nije trpio. Odurni mu bijahu, koji su na jeziku imali katoličku vjeru, a nijesu prema njezinim zapovjedima živjeli i radili. Kao župnik u Trstu opazi, da odvjetnik i talijanski historik dr. Kandler ne vodi neku crkvenu pravdu, kako treba, pa ode biskupu Legatu, razloži mu stvar i doda, neka bi se pravda predala drugomu odvjetniku. Biskup se ne dade umah na to skloniti, već rekne Dobrili: Neka samo Kandler i na dalje zastupa crkvu; jer je on dobar katolik. — »Svaki dobar katolik vrši svoju dužnost, Kandler je ne vrši,« primjeti Dobrila odrešito i udalji se.²⁾

Na vatikanskom koncilu god. 1870. stajao je odlučno uz biskupa Josipa J. Strossmayera i manjinu.³⁾ Karakteristično je, što on o tome piše 8. srpnja

¹⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 51.

²⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 14.

³⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 61. Tri pisma biskupa Dobrile. Ćiril-Methodski Koledar za godinu 1907.

1870. iz Rima »Našoj Slogi«: »Sveta crkva je majka preljubavna, ter podaje svim svojim sinkom hrane spasive, svakomu prema njegovoj potrebi. Kad je jednom neki mladić upitao Isukrsta, govoreć mu: »Dobri učitelju! što mi je učiniti, da život vječni dostignem?« odgovori mu sin božji evo ovako: »Ako si rad život vječni postići, a ti drži zapovedi božje: neubij, nezagreši bludno, neukradi, neposvedoči krivo na svojega iskrnjega, ljubi gospodina Boga svojega nada sve stvari, a svojega bližnjega kao sam sebe, to tvori i ovršivaj, pak ćeš živiti na vjeke.«¹⁾ Uprav to je svaki nas obećao na svetom kršćenju. Odlučilo se i naredilo na crkvenom saboru što god mu drago: da ovršimo te rieči Isukrstove, da ispunimo to krstno obećanje svoje; to nam budi najprva i najveća skrb, i nastojba; jere bez toga nebi nam sve drugo ništa pomoglo za duševno spasenje.«²⁾ Kasnije se je i on kao i njegov veliki uzor i prijatelj Strossmayer pokorio zaključku većine vatikanskoga crkvenoga sabora.

Vrhunac njegova samoprijegora jest ono, kada je god. 1861. zamislio odreći se biskupije porečko-puljske i predložio sv. ocu papi i caru, da se ove biskupije priklope za uvijek tršćansko-koparskoj biskupiji ili da bar za neko vrijeme bude stolica porečka izpražnjena, i njom da upravlja biskup tršćanski, a dohoci biskupski da se troše na uzgajanje svećenstva. On je evo pripravan žrtvovati sebe radi svoje ideje. Budući da mu prva predstavka nije bila uslišana, predložio je to ponovno g. 1875., kad je prešao u tršćansko-koparsku biskupiju, ali opet uzalud.³⁾

* * *

Nije ni čudo, što su ovakova muža štovali i ljubili crkveni i svjetovni dostojanstvenici. Sam presvjetli vladar Franjo Josip I. iskazao mu je više puta svoju naklonost. Svećenstvo i slavensko i talijansko bijaše mu odano, a narod ga je žarko ljubio, pa su se o njemu često čule riječi: »Blažena mati, koja ga je rodila.«

Od prerasnih izražaja odanosti, vjernosti i ljubavi za njegova života, navest ću ovdje samo pjesmu, koju mu prikazaše štovatelji o Đurđevu godine 1871.:

»Mirisavim lišćem gorica lista,
Djevovanjem dikom narav se blista:
Osvanuo Jurjev rodu nam dan!
Na hrvatske zemlje kitnjastu kraju
Slavuljevi glasi javljat se staju,
Marljiviji žuljem hvali se dlan!

¹⁾ Podcrtao pisac.

²⁾ »Naša Sloga«, god. I., br. 4., u Trstu 16. srpnja 1870.

³⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 45.—50.

U naravi bujno pòmlade doba
Kad na djelo ràni marljiva mōba,
Razigrava Tvog nas imena god:
Da gledajuć u Te radina, vriedna
U narodu volja trgne se jedna
Uskòrit dobròti svakojoj plod!

Iz Tvoje se duše proljeće smije
Iz Tvojih nas grudi sunašce grije
Iz posljednjeg stana pùdeći mrak!
Nadòbljuješ, da nam knjiga se žuri,
Zaòstao narod naprvo juri,
Da pàra mu goni napredka vlak.

Običavaš za svog naroda čeda
Pomolit se Bogu, neka im neda
Otrovati blagu hrvatsku ćud,
Darèžljivom rukom umećeš novce,
Odkupiti svoje spreman si ovce,
Zaidjoše ako k tudjinu kud.

Pastira Te dobra slavimo s toga
I pobožno višnjeg molimo Boga,
Da blaženi dugo dúlji Ti viek,
Da òbćuva rodu milosti krila
I veliku radost domaćih vila
I pjesmice naše najsladji jek!¹⁾

Imao je on i ljutih neprijatelja, koji su svagdje zapreke stavljali djelovanju njegovom ružeći ga raznim zgodama i klevećući ga u svojim novinama. Njega to sve nije odvratilo od narodnoga rada, dapače njihova mržnja na nj i na njegov narod podpaljivaše ga sve to više na veću ljubav k narodu hrvatskome. O svojim protivnicima zabilježi onu Kristovu: Oprosti im Bože! I opet na drugome mjestu: »Treba vršiti svoju dužnost, a pustiti lajavi svijet neka govori po svojoj ćudi... Neka kleveću, a meni budi to za pokoru.«²⁾ »Prigovaraju mi, da sam **Slavjan**. Traži se dakle od mene da budem dvostruki izdajnik. Teško je čovjeku živiti medju ljudima tudjega naroda. Našim se propovieda miroljubivost, popustljivost i sloga ili pravo

¹⁾ Naša Sloga, god. II., br. 9. Trst 1. svibnja 1871.

²⁾ Rubetić, Vjekopis, str. 91.

i po istini reći, da se damo svakomu pod noge. E da, mi smo krivi, što se ne radujemo, što možemo robovati drugim.*

* * *

U svojoj sedamdesetoj godini 13. siječnja 1882. u 6¹/₂ sati u večer ode od nas u one svijetle visine, odakle nam ga je Svevišnji milostivo poslao, da nas tješi, blaži i napunja nadom u bolju budućnost; da nas krijepi, jača i podžiže na plemenito nastojanje. Pošao je iz male siromašne kolibice, koracao je svom tužnom našom otadžbinom i svoju orijašku stopu, kako kaže pjesnik, utisnuo svagdje, kamo je stupio, a i sada, kad mu se tijelo odmara od teškoga putovanja, utiskuje svoje tragove, djela njegova živu među nama i u nama, a duh njegov lebdi nad nama. Namr'o nam je svoju životnu zadaću: rad za prosvjetu našega naroda. Pokoljenja će na njoj raditi, a mi hrvatski i slovenski učitelji Istre doprinijet ćemo svoj dio ne samo zato, što nam je to služba, nego iz one svete ljubavi prema narodu, koja je tako žarko gorjela u srcu našega najvećega učitelja i dobrotvora, a grijala je i grije duše naše. Njemu prikazujemo naš skromni rad, njegovoj moćnoj zaštiti izručujemo i školu i sebe. Srca se naša združuju u jedinstveni, tihi, ali silni, jer dolazi iz dubine naših duša, poklik:

Slava velikomu biskupu Jurju Dobrili!



Biskup Juraj Dobrila,

branitelj hrvatskog odgoja, jezika i naroda u istarskom saboru.

U sjednici istarskog sabora, koja se je obdržavala dne 13. I. 1863. u Poreču, razvila se je živahna rasprava o jeziku, u kojem da imadu biti sastavljeni te obznanjeni saborski zapisnici i zakoni.

Zastupnik Jurinac (župnik Mošćenički) postavio je prijedlog, da se zapisnici i zakoni imadu sastavljati te obznanjivati u talijanskom i slavenskom (hrvatskom) jeziku, poprativ ovaj svoj prijedlog lijepim talijanskim govorom kako slijedi:

»Visoki sabore!

Talijanski i slavenski elemenat, od kojeg je sastavljena naša pokrajina i koji vidi u ovoj dvorani sakupljene svoje zastupnike, hoće li da dokaže, da je svom dušom zauzet za dobro domovine, mora da ide jedan drugome u susret, da se jedan drugome približi, da si pruže ruke i da se u toj slozi izmjenice štiju, da pripoznaju uzajamna prava i da vrše također dužnosti.

O tome moramo mi dati (talijanskom i slavenskom elementu) najbolji primjer, i to time, da nikada ne uskratimo slavenskom elementu one blagodati, što podijeljujemo talijanskom,

Ako se dakle zapisnici i zakoni imaju obznanjivati tiskom, duh pravednosti zahtijeva, da se pobrinemo u tom pogledu za oba elementa, to jest, da se talijanskom elementu tiska talijanski a slavenskom elementu slavenski (hrvatski).

Uskratiti ovoliko bila bi očita nepravda, jer, noseći Slaveni ista bremena, imaju ovi pravo i na iste blagodati. Tako se radi u Gorici i Dalmaciji, koje su pokrajine mješovite narodnosti kao i naša i u kojima se ova dva elementa izmjenice štiju, pripознаvajući si de facto uzajamna prava.

Pošto je dakle jedno te isto načelo pravde, neće se valjda ono, što je uz iste okolnosti priznato pravednim u onim pokrajinama, držati te izjaviti kod nas nepravednim!? To bi bilo u isto vrijeme i nerazborito, jer se uslijed toga ova dva elementa nebi približila, jer bi to Slavena (Hrvata) razljutilo i jer bi se ovaj sve više odvrćao od Talijana.

Držimo se načela »unicuique suum« — svakome svoje.

Kojim nebi gorkim prijekorima bio podvrgnut protivni vaš postupak? Zato predlažem . . .« (slijedi gornji prijedlog).

Sada ustane zastupnik biskup Juraj Dobrila te izreče isto talijanski onaj znameniti govor, koji se još uvijek spominje, te koji svršava riječima, za naše protivnike upravo teškim i kobnim. On veli:

»Visoki sabore!

Podupirem prijedlog g. Jurinca. Ja sam po svojem položaju pastir Talijana, ali i Slavena (Hrvata). Nitko mi ne može spočitnuti čina, kojim bih ja bio nešto skrivio talijanskom elementu; ali s druge strane moram da se brinem i za dobro Slavena (Hrvata).

Od 1200 godina ovamo jesu Slaveni u Istri. Bili su pod Rimljanima. Prošlo je dvanaest stoljeća i oni su ostali uvijek Slaveni. Ovo dokazuje, kako je teško promijeniti njihovu narodnost i njihov jezik.

Imamo škole, službe, razne talijanske inštitucije ovdje u Poreču, a koju korist, koje dobro imaju od toga Slaveni?

Treba dakle odgajati također Slavene, kako se to učinilo sa Talijanima. Ali iskustvo je pokazalo, da se to može valjano učiniti jedino porabom svojeg (materinskog) jezika, nikada pako porabom drugog jezika. Slavena treba dakle odgojiti u slavenskom jeziku.

U prijašnjim vremenima podučavalo se u osnovnim školama i čitati i pisati isključivo u njemačkom jeziku, česa se Talijani ove pokrajine negodovanjem sjećaju.

Od trideset godina ovamo ne imade niti jedne njemačke škole i nije se nikada sililo pučanstvo, da njemački uči. Hoće li se sada upotrijebiti sila, da se talijanski jezik nametne?

Ono, što se nije svidjalo Talijanima obzirom na učenje njemačkog jezika, nije se jamačno svidjalo Slavenima ove pokrajine obzirom na učenje talijanskog jezika.

Pozivljem se na čuvstvo pravednosti talijanskog elementa. Svuda u carevini kroji se sada pravda narodima obzirom na njihovu narodnost.

U Českoj su dvije narodnosti, njemačka i česka. Nijemci šiljali su svoje sinove u česke a Česi u njemačke krugove, samo da nauče česki i njemački.

Tako se je događalo u Tirolu, gdje su Nijemci polazili u Tridenat, da nauče talijanski, a Talijani u Inomost, da nauče njemački.

Da se duhovi smire, govorio je carski komesar kod otvorenja zemaljskog sabora u Pragu — česki.

U Opavi na Šleskoj jesu tri narodnosti, poljska, česka i njemačka. Nijemci htjeli su druge narodnosti mimoći. Ali je glavar zemlje predložio, da se zapisnici vode u tri jezika, poljski, česki i njemački, što je bilo također primljeno.

U Gorici imade Talijana, Slovenaca i Nijemaca i njihovi su se jezici uzeli u obzir. Isti članovi talijanske narodnosti u zemaljskom odboru jesu na to pristali. Dapače i spisi, podnešeni na zemaljski odbor, riješavaju se u istom jeziku kako pisani, to jest, slovenski, njemački i talijanski.

Također u Dalmaciji i Moravskoj imalo se obzira prama tamošnjim narodnostima.

A mi da ćemo dati primjer različit i takve nepravednosti?

Molim kuću, da uvaži, da živimo naime u teškim vremenima i da je grijeh sijati neslogu.

Slavenski narod spava, ali, tko spava, nije umro; tko spava, može da se probudi, i, probudiv se, mogao bi učiniti tako, da bi talijanskom elementu moglo biti žao (il popolo slavo dorme, ma chi dorme può svegliarsi e, svegliandosi, potrebbe farlo in maniera, che spiacerebbe forse all' elemento italiano).

Molim s toga, da se pravda kroji i da predlog g. Jurinca bude primljen. «

Ovaj govor duboko se je dojmio sviju a osobito pako onih Talijana, koji su si bili svijesni, da rade proti odgoju istarskih Slavena a time za posvemašnju propast ovih posljednjih. Za ove Talijane bio je to udarac prejak i zato je trebalo reagirati.

Ustane zastupnik Parisini te među ostalim govori ovako:

»Slažem se sa predgovornicima, da Slaveni imadu pravo, da naime zapisnici sabora budu objelodanjeni u jeziku slavenskom, ali teška će biti odluka, u kojem da se slavenskom jeziku to čini. U Istri ne imademo jedan zajednički slavenski jezik, već više dijalekata slavenskih, koji su između sebe vrlo različiti — — — — —

(Tu navada dijalekat slovenski i srpski, koji posljednji da je ispremiješan ta-

lijanštinom, te veli, da oni žitelji, koji govore slovenski dijalekat, ne razumiju one, koji srpski govore, i obratno. Pak završuje.) — — — — —

Kada će slavenski jezik biti u našoj provinciji kultiviran, što do sada nije, onda će tek uz praktičnu korist i bez suvišnog troška biti umjestno, da se željene publikacije čine također u slavenskom jeziku i da se apelira na čuvstvo pravednosti.«

Da nije Parisini to rekô!

Biskup Dobrila mu namah na to odgovori kako slijedi:

»Ako niste nikad čitali jednu slavensku knjigu i ako ne znate niti sklanjati jednu slavensku imenicu, onda ne možete o tome ni govoriti. Također se talijanski govori u pokrajini na više dijalekata. Stanovnici iz Pule ne govore kako oni iz Vodnjana, — oni iz Rovinja ne govore kako oni iz Poreča i tako dalje u raznim drugim mjestima. Ipak jedan je pismeni jezik Talijana i ovaj je shvaćen od sviju. Tako je sa našim slavenskim jezikom. Dokaz toga je liturgija crkve, čija je slavenska knjiga »evanđelijâ« rabljena i razumljena u cijeloj provinciji, u najodalenijim slavenskim zemljama, čak u Bosni, na granicama Ugarske.

Imade se dakle pravo zahtijevati, da se zapisnici i zakoni tiskaju također u slavenskom jeziku, u svrhu, da i Slaveni mogu čitati iste u svojem jeziku.

Kad bi se dakle publikacije tiskale u slavenskom jeziku, trošak nebi bio bez koristi.

Na svaki način, sudilo se o Slavenima kako mu drago, nek se glasuje — hoćete li — i jednoglasno proti; činite, što vam drago. Iz mene govori čuvstvo pravde; činim svoju dužnost i tom prilikom naučit ću poznavati one, koji su protivni te koji pokazuju toliku dobrostivost za Slavene!

S toga molim i predlažem, da se imenički glasuje sa **dà** ili **nè**.«

Uzsljedilo je glasovanje i predlog Jurinčev bio je odbijen.

A što zaključujemo od svega toga?

Da je naš biskup Juraj Dobrila u istinu Velik, da su Njega resile i bogoslovne i ćudoredne krijeposti, da je On ljubio sve narode pravom kršćanskom ljubavlju, da je On bio pravedan prema svakomu, ali da je On također znao ustati svom strogošću proti onima, koji nebi kršćanski ljubili, koji bi bili nepravedni, koji bi u opće zla činili.

A pošto je On bio k tome jošte sin mukotrpnog hrvatskog naroda, koje li čudo, da On ustaje u saboru onako odrješito proti onima, koji mrze njegov narod te koji čine tome narodu najveću nepravdu, gazeć mu nogama njegova sveta prava, nedavajuć mu odgovarajućeg odgoja, uništavajuć mu jezik, tijelo i dušu, brisajuć ga sa lica zemlje kao da nije dostojan, da živi na ovome svijetu!

Hrabar i neumoran je On bio branitelj hrvatskog odgoja, jezika i naroda.

Slava Jurju Velikome!

Ljubimir.

U svijet!

Kad je učiteljište iz Kopra bilo premješteno u Kastav, naše se je učiteljstvo veoma zabrinulo za uzgoj svojih budućih kolega, pa više puta na raznim mjestima diglo svoj glas, da se ta škola smjesti u koji drugi grad, gdje će se učiteljski kandidati lakše moći pripremiti za svoje zvanje. Kasnije se je i ostala inteligencija stala za to pitanje zanimati, ali ne onoliko i onako, kako bi trebalo. Zaista je za budućnost našega naroda potrebno, da nam učiteljstvo bude visoko naobraženo, pa moramo sve učiniti, da to postignemo. U prvom se redu moraju sami učitelji i učiteljice za to pobrinuti.

Svaka škola može svojim učenicima relativno vrlo malo znanja i naobrazbe pružiti, jer je ona tek priprava za pravu nauku, koju mora svaki pojedinac sam svojom snagom da steče. Čovjek moralno raste iz nutrinje, svojom silom, pa se može do veće duševne visine razviti samo svojim radom. Ljudske duše nijesu skladišta, u koja se slažu rezultati znanosti, nego su živi organizmi, koji za razvoj trebaju hrane, uzduha, svjetla i topline. To pružaju knjige, priroda, umjetnost i život. Tko dakle želi duševno rasti, neka ovo četvero proučava. Ovdje ću se malko pozabaviti prirodom i životom.

«Oponašajte prirodu a ne knjige,» rekao je Šenoa Kozarcu. Nije to samo opomena mladom književniku, nego se u tim riječima krije mudar savjet za svakoga čovjeka. Mi smo dio prirode; u njoj se rađamo, razvijamo se i umiremo, u njoj snujemo, mislimo i radimo; u njoj živimo, uživamo i trpimo. Stoga nam se nameće dužnost, da je upoznamo. Ljudi su najdragocjeniji stvorovi na zemlji, pa će nas oni i njihov život najviše zanimati. To se proučavanje nameće naročito onomu, koji mladež uzgaja.

Ispitivanje prirode i ljudskoga života valja početi u sebi i svojoj okolini, jer nam je to najpristupačnije. Právoga pojma o pojedinim pojavama ne možemo imati, dok ih o druge ne omjerimo i ne nađemo svezu među njima. Tako se u nama rađa težnja za poznanjem ne samo onoga, što nam je najbliže, nego i onoga, što je udaljenije. Ova će nas žudnja dovesti u svijet.

Danas već valjda nema obrazovanijega čovjeka, koji ne bi zaželio pogledati i malko dalje od svoga kraja. Neki zatome svoju želju, jer misle, da nemaju dosta novaca za putovanje; a drugi krenu na put i potroše znatnu svotu, ali ništa kod toga ne nauče. Veći dio ljudi, koji imaju stalnu mjesečnu plaću, mogu malo po malo prištediti, koliko im treba, da nekuda pođu. Naročito vrijedi to za neženje. Ludo čini, tko na putovanjima novac rasiplje. Kod nas se je uobičajio loš običaj, da pojedinci svoje prištednje potroše u izvanrednim zgodama: idu na kakvu slavu ili slet, kad je sve skupo, a ništa se vidjeti ne može. One razne svečanosti umaraju, kod toga se mnogo pije, a normalno nije ništa, što se u takvim zgodama vidi. Neka su mi se gospoda potužila, da su prošle godine na svesokolskom sletu u Zagrebu plaćali za sobu

po 15 K, a morali su ići od gozbe do gozbe, od zabave k zabavi, pa se nijesu niti zabavljali, hrvatskoga glavnoga grada nijesu vidjeli, a silu su novca potrošili. Tko putuje radi svoje naobrazbe, neka ovakve prigode izbjegava. U normalnim je prilikama jeftiniji život, čovjek može mirno gledati i proučavati, što želi. Mlad i zdrav putnik može mnogo puta pješke da prevali, a to je zdravlju korisno, poučno i jeftino.

Pitanje novca bi se kako tako riješilo, ali nam se nameće daleko teža zadaća: znati putovati. Vidjeti, čuti i sve zapamtiti nije baš lahko. Zato treba pripreme i vježbe. Dakako da će se svaki zanimati više za one stvari, koje su mu bliže: arheolog za starine, botanik za bilinstvo, graditelj za zgrade, trgovac za trgovinu, seljak za poljodjelstvo, učitelj za škole itd. To i jest pravo, ali svoju struku valja dovesti u sklad sa svim pojavama u okolici.

Tko želi putovati uspješno po svoj duševni razvoj, neka ponajprije točno odluči, kuda će putovati, i što će na tom putu proučiti. Onda neka učini točan proračun. Uvidi li, da mu se proračun slaže s novčanim sredstvima, može se početi spremati na put. Priprava neka je ozbiljna i temeljita: proučiti knjige, koje govore o dotičnom kraju i o stvarima, koje ćemo na putovanjima naći; na točnu mapu ne smije se zaboraviti.

Na dan odlaska neka bude već sve pripravno: jednostavno dobro odijelo i nepromočive cipele, najnužnija rubenina, mapa, vozni red, putokaz, bilježnica i olovka. Samo najnužnije valja sa sobom uzeti, a sve drugo kod kuće ostaviti. Dobro je sa svojim se dogovoriti, da će im putnik, kad se preobuče, poslati rubeninu, a oni će njemu čistu. Pošta nije skupa, a prištedi se truda. Novca ne ćemo sa sobom odviše uzeti, nego je bolje, da nam ga ukućani od vremena do vremena za nama pošalju. Svaki ćemo izdatak točno zabilježiti isto tako i sve doživljaje. Na koncu putovanja treba učiniti i obračun.

Mnogo imademo mladih učitelja, koji će sami sebe pitati, što će u velikim praznicima? Nema ljepšega nego putovati. Možda će kod ove pomisli tkogod početi jadikovati: »Vlada bi morala . . .« Nas su već tako ružno uzgojili, da čekamo milost izvana, ali treba, da se već jednom ponosno dignemo, pa sami nešto učinimo. Naša vlada, hvala Bogu i prilikama, u kojim živimo, sve više uviđa, što joj je dužnost, pa će sigurno rado priskočiti u pomoć, gdje bude vidjela, da pojedinci i skupine vlastitom snagom nešto dobro rade. Ona će jednom i putovanja u naučne svrhe poduprijeti, jer ih podupire već i sada.

Mlad i neoženjen učitelj može već sa svojom mjesečnom plaćom ići na putovanje, jer tko zna razborito živjeti, ne troši na putu više nego kod kuće, a bude li kroz školsku godinu u tu svrhu nešto prištedio, tim bolje. Dapače nije baš nužno putovati od mjesta do mjesta, nego se čovjek može za cijele praznike nastaniti i u jednom gradu, recimo u: Zagrebu, Sarajevu, Spljetu, Dubrovniku, Ljubljani, Biogradu, Pragu ili Krakovu, pa proučiti grad

te sve uredbe u njemu i okolici. U tom slučaju može čovjek vrlo jeftino proći. To baš i ne mora biti grad, može se izabrati i selo, ali dakako uvijek s nekom osobitom zadaćom: proučiti, recimo, čisti narodni govor.

Moj učitelj Aleksandar Koprinsky znao nam je u školi tako živo prikazivati pojedine krajeve naše otadžbine, da su nam se za uvijek usjekli u pamet. Hrvatsku nam je povjesnicu crtao u svezi s krajem, u kojem se je pojedin događaj dogodio. Sjećam se, da sam onda kao malo dijete razmišljao, kako taj gospodin učitelj tako dobro zna, kao da bi sam bio tamo. Jednom nam je otkrio tajnu: »Svakih praznika putujem,« reče nam, »sad u jedan kraj, gdje naš narod živi, a sad u drugi, da svojim učenicima uzmognem pripovijedati, kako je lijepa naša domovina.« Neodoljivo je na nas djelovao, jer je iz njega govorilo iskustvo.

Naše školstvo u Istri još nema svojih tradicija, jer je tek u povojima. Zaista je nedavno netko lijepo rekao: »Škola je učitelj.« Nastojmo stoga, da kao učitelji budemo ljudi na svom mjestu: uzgajajmo sami sebe, proučavajmo prirodu i život, pođimo po svijetu kao pčela po cvijetu, sakupljajmo med prosvjete i donosimo ga narodu svomu, da ga oslobodimo i usrećimo!

— lj —



Dj i d.

Priopćio RUD. SARŠON.

U moga je susjeda bilo dvoje djece, dječak i djevojčica. Dječak se zvao Đuro, a djevojčica Đurđica. Djeca su pohađala školu. Jedno su i drugo bili dobri đaci.

Ali jednoga se večera potuži Đurđica bratu: »Ah, Đuro dragi, ti ni sam ne znaš, kako je meni teško pisati zadaću!« »Zašto?« upita Đuro. »Ne znam, kako se pišu pojedine riječi. Najviše me od svega muči ono nesretno prekrizeno **d** i ono **dj**. Nikada ne znam, koje imam riječi da pišem jednim i koje drugim. Đuro, molim te, ako Boga znaš, nauči me ti. «Hoću, sestrice,« ogłosi se Đuro. »Taman nas je danas naučio to naš g. učitelj.«

Djeco, sada je već Đuro brkat čovjek. On je učitelj, a njegova je sestra učiteljica. Ja sam bio Đurin saučenik. U istoj smo sjedjeli klupi. Živo se još sjećam, kako nam je tumačio naš dobri učitelj, gdje se piše **dj**, a gdje prekrizeni **d**. Kako je on jednoč nama, tako ću ja danas vama da to tumačim, djeco!

Pazite! Reci mi riječ, u kojoj se čuje **dj** — Martine! Djeca kazuju, a učitelj piše: Djeca, dječak, djak, Djuro, (sve riječi piši sa **dj**!) dodjite vidjeti djevojčicu Djurdjicu, pohađjala, ovdje, ondje, medju, medja, medjaš, omedjak, djetelina, djavao, zdjela, lađja, mladj, djed, djelo, nedjelja, ponedjeljak.

Pročitajmo jedan put sve riječi, što ih napisasmo na ploči! — Pazite, sada ću nešto učiniti. — Što sam učinio? Precrtali ste u svakoj riječi ono **j** što se nalazi uza **d**. Čitajmo sada ove riječi bez onoga **j**. Djeca čitaju više puta: Deca, dečak, dak, Duro, dodite videti devojčicu Durdicu, pohađala, ovde, onde, medu, meda, medaš, omedak, deteljina, davao, zdelo, lada, mlād, ded, delo, nedelja, ponedeljak.

Izgovorim prvu riječ bez **j**! Deca. Jesi li kada čuo ovako reći? — Gdje ovako govore? Ovdje. Gubi li riječ djeca svoje značenje, kada ispustimo ono **j** uz **d**? Ne. Pročitajmo drugu riječ. — — Izgovorimo sada treću riječ bez **j**! Dak. Jeste li kada čuli reći ovako? Ne! Gubi li ova riječ svoje značenje, ako ispustimo ono **j** uz **d**? Da! itd. sve do kraja.

Pročitajmo još jedan put sve riječi bez onoga **j**! Pamтите pri tome, koje riječi gube, a koje ne gube svoje značenje! — Koje dakle riječi gube svoje značenje? Djeca kazuju, a učitelj piše:

Djeca		đak
dječak		đuro
vidjeti		dođite
djevojčica	Promotrite dobro ove riječi! Čim smo ih pisali	đurdicu
ovdje	— sa dj ili prekriženim d ? Sa dj . Pročitajmo	pohađala
ondje	sada riječi, koje gube svoje značenje, ako ispu-	među
djetelina	stimo ono j uz d ! — Čim ćemo ih pisati, kada	meda
zdjela	smo ove prve pisali sa dj ? Prekriženim d na-	medaš
djed	pišemo ih!	omedak
djelo		đavao
nedjelja		lađa
ponedjeljak		mlađ

Pročitajmo prvu vrstu riječi bez onoga **j** uz **d**! Gube li ove riječi svoje značenje, kada ispustimo ono **j** uz **d**? — Čim se pišu ove riječi — sa **dj** ili prekriženim **d**? Sa **dj**. Koje dakle riječi pišemo sa **dj**?

Sa **dj** pišemo one riječi, koje ne gube svoje značenje, kada ispustimo ono **j** uz **d**.

Pročitajmo drugu vrstu riječi bez onoga **j** uz **d**! Gube li ove riječi svoje značenje, kada ispustimo ono **j**? Da. Čim ih pišemo? Prekriženim **d**. Koje dakle riječi pišemo prekriženim **d**?

Prekriženim **d** pišemo one riječi, koje gube svoje značenje, kada ispustimo ono **j** uz **d**.

Pravila se napišu na ploču. Djeca prepisuju i primjere i pravila. Zatim sami pišu riječi sa **dj** i **đ** do potpune sigurnosti. Uvjeriv se učitelj o tomu čini djecu, da nekoje riječi druge vrste izgovore u dijalektu. Na pr. Juro, pohajala, meju, meja, mejaš, omejak, mlaj, laja itd. Tako djeca opaze, da u

dijalektu nema glasa đ. Mjesto njega jest **j**, a gdjegdje kao i u ruskom ž. N. pr. meža, graža, gospoža itd.

Istu se operaciju može da izvrši i na riječima prve vrste. Djeca, deca, dica. — Tu ima učitelj zgrade i prilike da upozori djecu, kako se po ovome ē dijeli naš govor u ekavski, ikavski i ijekavski, ili prema tomu gdje ga se govori, u zapadni, istočni i južni.

Nama čakavcima baš ovo ē zadaje u pravopisu mnogo jada. Često puta uzdišem za onim blaženim rogam e. Kriv je tomu naš izgovor. Mjesto svjjet, cvjjet, Rijēka, vijēnac govorimo svjēt, cvjēt, Rjēka, vjēnac. Mi svojim krivim izgovorom prikraćujemo ove riječi za jedan slog, zato se i nađemo u neprilici, kada ih treba da pišemo. Tomu se daje doskočiti ekavštinom, dotično ikavštinom.

I.

Ekavac i ikavac kažu dĕlo, dĭlo; dēca (mislim pravoga istočnog ekavca), dica, a ijekavac djĕlo, djēca. Brzo i sporo ekavsko e (ĕ, ě) i brzo i sporo ikavsko i (ĭ, į) rađaju dakle brzo i sporo ijekavsko je (jĕ, jĕ). Pravilo za pravopis. **Kratko ē (brzo i sporo) piši sa je!**

II.

Ekavac i ikavac kažu rĕč, rĭč; svĕt, svĭt; vĕk vĭk; vĕnĕce, vĭnĕce, a ijekavac rĭječ, svjĕt, vjĕk, vjĕnĕce. Ikavsko ĭ i ekavsko ē cijepaju se dakle u ijekavsko įje.

III.

Ekavac i ikavac kažu réka, rĭka; mléko, mlĭko; vénac, vĭnac; déte, dĭte, a ijekavac rijēka, mlijēko, vijēnac, dijēte. Ikavsko į i ekavsko é rađaju dakle ijekavsko ijĕ. Pravilo za pravopis. **Dugo ē (silazno i uzlazno) piši sa ije!**



Život naših učiteljskih pripravnika u Kastvu i Zagrebu.

Imajući prigode promatrati život naših đaka u Kastvu i Zagrebu, došao sam do osvjedočenja, da su zaista pametan korak poduzeli oni, koji su prešli iz Kastva u Zagreb na učiteljište. Svojom pak jakom voljom, koju su ovom prigodom pokazali, jamče nam, da će bez sumnje sve poteškoće lako svladati i cilj svoj postići.

Njihov je cilj, da postanu valjani iiskusni učitelji svoga naroda odabravši za svoje školovanje takovo mjesto, u kojem će svoju naobrazbu kud i kamo na većoj podlozi sticati moći, negoli im to može biti u Kastvu. Jer kao što su zidine toga starog grada hladne i tihe, tako je i njegov život tih i hladan. Sve je u njemu jednolično i skromno, te boravljenje u njemu veoma

nepovoljno djeluje na mladu i poletnu dušu đaka. Građani Kastva ne će da to uvide. Njima je glavno, da su oni zadovoljni. Rađe kude đake i profesore, što su tako «nenavidni» na njihov ponosni i lijepi Kastav. Da, lijep je Kastav i na lijepom položaju, visoko na brijegu, ali zaman sve to, kad u njemu nema života ni topline; nema ništa, što bi đake uzneslo, što bi im moralnu volju oplemenilo, a razum prosvijetlilo. Taj najviši cilj uzgoja fali u Kastvu.

Škola doduše podaje mnogo znanja, pa makar bila ona i u samostanu (ima žalibože i takovih), ali đak, koji je poletan, radin i oduševljen ne može se zadovoljiti znanjem, što ga steče između četiri zida. On hoće, da mu je obzorje duševnoga vidika mnogo šire otvorenije; on hoće, da pozna život. Takovim treba da bude osobito svaki učiteljski pripravnik. Hoće li on naime, da kao učitelj svojim životom prednjači i odgoji hrabre i značajne ljude, ima da stoji nesamo na visini općega pedagoškog iskustva i onih znanosti, koje mogu služiti razvoju uzgajanja, već valja da bude praktičan u svemu, a to će biti, ako mnogo toga u životu vidi, razumije i prokuša. Ovakovim znanstvenikom za cijelo ga ne će učiniti mjestance, u kojem se zbivaju male svagdašnje stvari, već grad, u kojem se širi kultura i napredak, cvate blagostanje, sreća i sloboda.

U Kastvu od svega toga ništa. Đaci gube u njemu i ono malo energije, što je imaju. Kada takovi gojenci sađu s njega u svijet, naskoro uvide, da im teoretska školska obuka nije dovoljna za narodni uzgoj i borbu, koju moraju voditi. Domaća im pak neka inteligencija, mimogred budi rečeno, jako malo ili ništa u tome pogledu prednjači. Sjegurno se uzgojila u kakovom samostanu ili sličnom mjestancu, te misli, da je najveća sreća u bezbrižnu životu.

Nego ne želeći dirati u ničije osjetljive živce, hoću da glede Kastva rečem još ovu:

Kolikogod je lijepo i pohvalno od Kastavaca, da žele i nastoje imat srednju školu, koja bi im bila korisna za unapređenje njihovoga mjesta i uzgajanje mladeži, dotle mnogi od njih griješe, kad se o đacima, pače i o profesorima netaktično izrazuju samo zato, što svojim mišljenjem glede sijela našega učiteljišta nijesu njima u prilog. Ili ne znaju, da takovim postupkom u velike pospješuju premještaj učiteljišta iz Kastva i dokazuju opravdanost nedavnoga đačkog selenja.

Većina se je đaka preselila u Zagreb svijesni svoga zadatka, te već spremno rade i marljivo uče, da se ispune sve one svete i plemenite nade, koje u njih polažu roditelji i istarski narod. Na vedrim licima odrazuje im se radost i veselje, koje u njima pobuđuje bijeli naš Zagreb, živa uzdanica svih Hrvata i srce naše. Koliko im toga on može dati, što ne može Kastav ni uz najbolju volju.

Radi općega praktičnog obrazivanja pohađaju po dva sata nedjeljno pod vodstvom stručnih učitelja više mjesnih industrijskih i gospodarskih zavoda.

Radi intenzivnijega i širega praktičnog obrazivanja hospitirat će i u svim razredima ovdašnjih zemaljskih zavoda za uzgajanje gluhonijeme i slijepe djece, da i na tomu uzgojnom polju steku neku pouku.

Pri ovome učiteljištu imat će prigode (u IV. tečaju), da polaze tečaj za vojničku strijelnu izobrazbu i tečaj za svakovrsne obične i slikovite plesove. Jedan i drugi tečaj dobro će im u životu doći, da ne budu nigdje zadnji.

Na koncu škol. godine poduzimaju maturanti pod vodstvom svojih učitelja poučna putovanja, pa će i tom prigodom sprovesti vrijeme korisno i poučno.

U zavodu učiteljišta imaju svi pripravnici svoje obrazovno društvo «Nadu», te svaki mjesec prirede po jedno sijelo. Tu đaci deklamuju, pjevaju, tamburaju i čitaju svoja književna djela. Imaju također i svoju knjižnicu i čitaonicu, a za to sve ne žrtvuje nijedan više od 20 para članarine mjesečno.

Slobodno im je zalaziti i u «Sokol», da tu vježbaju svoj duh i tijelo i pripreve se za dobre metodičare gimnastike.

Grad Zagreb broji više muzeja kao prirodoslovni, arheološki, učiteljski, obrtni, šumarski, gradski itd. U sve ove muzeje naši đaci često pohađaju prateći tako sav razvoj ljudskoga duha.

Pohađaju također kazalište, koje im razvija um, plemeni srce i pokreće volju za sve, što je lijepo, dobro i plemenito.

I tako se naši đaci u Zagrebu svestrano naobrazuju u školi i izvan škole, da budu što korisniji sebi i domovini svojoj.

Nadležni ih profesori inače rado imaju i brižno nastoje, da odgoje svojoj miljenici Istri što bolje učitelje.

Što se tiče stana i opskrbe plaćaju kod boljih obitelji primjereno, neki i manje negoli u Kastvu, te su u svakom pogledu svi potpuno zadovoljni.

Tko pozna mnogobrojne dužnosti današnjega učitelja i koliko toga treba da on zna, da uzmogne s uspjehom vršiti teški i uzvišeni svoj zadatak, veselit će se, što su neki naši učitelj. pripravnici pohrlili u Zagreb, da u njemu steku potrebnu izobrazbu i razviju se do savremena učitelja.

Jedan od nepristranih.

